

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY

PHILIP GLEASON: *An Immigrant Group's Interest in Progressive Reform: The Case of the German — American Catholic*. „The American Historical Review”, Richmond, Virginia Vol. LXXIII, No. 2, December 1967, ss. 367—379.

Zainteresowanie niemiecko-amerykańskich katolików problemami społecznymi pojawiło się w pierwszych latach XX w. w wyniku kryzysu w procesie asymilacji imigrantów niemieckich w USA. Misja reform społecznych zbliżyła ich do społeczeństwa amerykańskiego, pozwoliła na odwołanie się do doświadczeń i kulturowego dziedzictwa niemieckiego oraz przydała organizacji katolickich imigrantów nową spajającą funkcję, atrakcyjną zwłaszcza dla młodego pokolenia. Artykuł zawiera charakterystykę pięciu czynników, które sprawiły, że konserwatywni katolicy niemieccy w USA podjęli hasła reform społecznych: postawa młodego pokolenia imigrantów, wpływy i inspiracja katolików w Niemczech, spory między liberalnym i konserwatywnym odłamek katolików w Stanach Zjednoczonych u schyłku XIX w. oraz organizacyjne potrzeby *Central-Verein* i inicjatywa przywódców: Nicholasa Gonnera, Peter F. Dietza, Fredricka P. Kenkela. Artykuł stanowi fragment przygotowywanego przez autora studium o udziale grup imigracyjnych w USA w ruchach postępowych.

WOLFGANG SAUER: *National Socialism: Totalitarianism or Fascism?* „The American Historical Review”, Richmond, Virginia Vol. LXXIII, No 2, December 1967, ss. 404—424.

Narodowy socjalizm interpretowano do 1939 r. w kategoriach faszyzmu, ago-

nii ustroju kapitalistycznego i panowania monopolu. W czasie wojny utożsamiano nazizm z niemieckim charakterem narodowym, a po 1945 r. stopniowo rozpowszechniło się pojęcie i teoria totalitarności obejmująca także ustrój komunistyczny. Dokładne studia nad III Rzeszą doprowadziły do rewizji tych teorii, będących produktem okresu zimnej wojny. Autor poddaje krytycznej ocenie dotychczasowe stanowiska w historiografii niemieckiej i anglosaskiej, uściśla szereg pojęć i sygnalizuje nowe kierunki badań i interpretacji nazizmu. W końcowej części artykułu przedstawia własną koncepcję faszyzmu i narodowego socjalizmu, wychodząc m. in. z teorii wzrostu ekonomicznego i społecznych procesów towarzyszących industrializacji.

R. J. HARRISON: *L'intégration européenne „Politique étrangère”*, Paris 1967, No. 4—5, ss. 423—439.

Przedmiotem artykułu są wzajemne uwarunkowania i powiązania między integracją zachodnioeuropejską a systemem stosunków międzynarodowych. Autor omawia kolejno system równowagi sił w Europie w czasach nowożytnych, jego załamanie w drugiej połowie XIX w., wykształcenie się bipolarnego układu sił po 1945 r. i modyfikacje, jakim uległ w połowie lat pięćdziesiątych. W tym kontekście rozpatruje m. in. problem zjednoczenia Niemiec.

HEINZ KUBY: *German Foreign, Defence and European Policy*. „Journal of Common Market Studies”, Basil Blackwell, Oxford Vol. VI, No. 2, December 1967, ss. 156—178.

Kryzys sojuszu atlantyckiego i wspólnoty europejskiej spowodowała Francja, ale prawdziwe jego przyczyny tkwią w nierozwiązanym problemie niemieckim i niemieckiej polityce. Tezę tę autor udowadnia charakteryzując alternatywy strategiczno-polityczne NRF, stosunki ze Stanami Zjednoczonymi i Francją, a także perspektywy rozwoju integracji zachodnioeuropejskiej. Kuby stwierdza m.in., że żadne państwo europejskie nie życzy sobie reunifikacji Niemiec i przyjmuje za pewnik, iż do zjednoczenia narodowego nie doprowadzi polityka oparta na dążeniu do ponownego ustanowienia niemieckiego państwa narodowego. Autor opowiada się za odprężeniem w stosunkach Wschód-Zachód, zaniechaniem izolacji NRD, uznaniem granic wschodnich i rezygnacją NRF z dostępu do broni atomowej. Postuluje także dalszy rozwój integracji, utworzenie rządu i federacji europejskiej, w ramach której mogłoby nastąpić zjednoczenie narodu (ale nie państwa) niemieckiego.

STANLEY HENIG: *Britain and Europe — The Middle Way*. „Journal of Common Market Studies”, Basil Blackwell, Oxford VI, No. 2, December 1967, ss. 211—215.

Autor (labourzysta) wysuwa argumenty przemawiające za przyjęciem przez Anglię pośredniej drogi zbliżenia do Europy poprzez stowarzyszenie z EWG przynajmniej na okres przejściowy; w przeciwnym wypadku — twierdzi — grozi W. Brytanii zupełne odsunięcie się od Europy i zachwianie wiary „szóstki” w szczerść angielskich intencji.

PIERRE GENEVY: *Détente en Europe*. „Politique étrangère”, Paris 1967, No. 6, ss. 507—517.

Zdaniem autora, napięcie w Europie po 1945 r. wynikało z różnic ustrojowych między państwami socjalistycznymi i kapitalistycznymi, wzajemnej nieufności i obawy przed ingerencją w sprawy wewnętrzne oraz z rywalizacji dwóch mocarstw: Związku Radzieckie-

go i Stanów Zjednoczonych. Genevy omawia wpływ równowagi nuklearnej na sytuację strategiczną w Europie i sojusze wojskowe, problem integracji i podziału Europy, czynniki warunkujące odprężenie i przyczyny aktualnych sporów międzynarodowych. Dużo uwagi poświęca podziałowi Niemiec, statusowi Berlina i aktualnym tendencjom politycznym w NRF.

PHILIPPE AUBERT de la RUE: *Perspectives économiques entre les États-Unis et l'Europe*. „Politique étrangère”, Paris 1967, No. 4—5, ss. 453—476.

Artykuł przedstawia perspektywy ekonomicznych stosunków między Stanami Zjednoczonymi a Europą zachodnią (w tym NRF). Autor charakteryzuje wymianę handlową, warunki i kierunek inwestycji amerykańskich, ich wpływ na rozwój gospodarki zachodnioeuropejskiej oraz problemy monetarne i bilansu płatniczego USA. Podkreśla moment kooperacji i konkurencji we wzajemnych stosunkach, wskazuje na implikacje polityczne i psychologiczne przemysłowej penetracji USA i postuluje dalsze pogłębienie współpracy i jednolitej postawy państw członkowskich EWG.

MARIO LEVI: *Les relations économique entre l'est et l'ouest en Europe*. „Politique étrangère”, Paris 1967, No. 4—5, ss. 477—492.

Autor omawia stosunki gospodarcze między Europą zachodnią i wschodnią na przestrzeni ostatnich piętnastu lat z punktu widzenia państw socjalistycznych i kapitalistycznych. Szczegółowo przedstawia handel z członkami RWPG (osobno ze Związkiem Radzieckim i Czechosłowacją), udział w nim poszczególnych państw zachodnioeuropejskich oraz strukturę importu i eksportu. NRF góruje nad innymi państwami wielkością globalną obrotów ze wschodnią Europą, a także korzystną strukturą eksportu. Autor dostrzega potrzebę zmian w omawianej dziedzinie i z optymizmem odnotowuje nowe formy współpracy krajów wschodniej i zachodniej Europy.

Modèles de sécurité européenne. „Politique étrangère”, Paris 1967, No. 6, ss. 519—541.

Komitet studiów nad stosunkami francusko-niemieckimi w *Centre d'Études de Politique Étrangère* w Paryżu opracował trzy modele reorganizacji Europy celem zapewnienia bezpieczeństwa i równowagi sił. Modele te — autorzy dają im nazwy „odprężenie”, „sojusz”, „współpraca” — mogą być traktowane jako kolejne etapy regulowania spornych problemów i utworzenia europejskiego systemu bezpieczeństwa. W każdym przypadku przedstawiano warianty zlikwidowania napięcia między Wschodem a Zachodem, rozwiązania kwestii niemieckiej, uwzględniając przy tym interesy i politykę państw europejskich, sytuację międzynarodową, stanowisko Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego.

Les relations franco-allemandes vues de La Haye, Belgrade, Bruxelles, Moscou, Beyruth, Tel Aviv, Londres, Vienne, New York, Madrid. „Documents”. Revue des questions allemandes, Paris 1967, No. 5, ss. 6—40.

Stosunek Holandii, Jugosławii, Belgii, ZSRR, państw arabskich, Izraela, W. Brytanii, Austrii, Włoch, USA, Hiszpanii do zbliżenia francusko-niemieckiego i traktatu z 22 I 1963 r. przedstawiają w krótkich artykułach: H. Brugmans, G. Chałupa, F. Fastré, F. Fejtó, E. Maissi, H.-L. Kaster, S. W. Pollak, L. Rosdy, P. Sampieri, H. Stei-

nitz, K. Tichmann. Zestawienie stanowisk różnych państw daje pogląd na ich politykę europejską, politykę wobec Francji i NRF, wskazuje m.in. na istnienie obaw przed hegemonią francusko-niemiecką w ramach EWG, a zarazem na rozpowszechnienie przekonania, że traktat z 1963 r. hamuje swobodę manewru NRF.

KARLHEINZ KOPPE: *Europe et reunification*. „Documents”. Revue des questions allemandes, Paris 1967, No. 5, ss. 46—59.

Sekretarz generalny niemieckiej organizacji ruchu europejskiego broni tezy, że zjednoczenie Niemiec możliwe jest tylko w warunkach zbliżenia i odprężenia między Europą wschodnią a zachodnią. NRF powinna się do tego przyczynić prowadząc zgodną z innymi państwami zachodnioeuropejskimi politykę zagraniczną.

HANS APEL: *Sondages d'opinion publique en »RDA«*. „Documents”. Revue des questions allemandes, Paris 1967, No. 5, ss. 60—70.

Autor podczas pobytu w NRD przeprowadził wywiady z 365 osobami pytając o stosunek do NRD i NRF, do problemu wolności zdobyczy socjalnych i do „muru” berlińskiego. Artykuł zawiera analizę wypowiedzi ludzi w różnym wieku, różnej profesji, zajmujących różne pozycje społeczne. Obszerne opracowanie tego sondażu ukaże się w osobnej książce.

Zestawił Z. M.

PROBLEMATYKA NIEMIECKA W PIŚMIENICTWIE POLSKIM

WALERY NAMIOTKIEWICZ: *Rewizjonizm w działaniu*. „Miesięcznik Literacki” nr 2/1968, ss. 64—72 oraz nr 3/1968, ss. 49—56.

Artykuł nawiązuje do pracy tegoż autora, dotyczącej genezy rewizjonistycznej doktryny Bernsteina, publikowanej w „Miesięczniku Literackim” nr 10/1967. Obecnie autor nakreśla najważniejsze momenty w historii niemieckiej socjaldemokracji na przełomie XIX

i XX w., wskazując, jak dyskusja wokół zagadnień teoretycznych przerosła się w ostry konflikt wewnątrzpartyjny. Druga część artykułu jest próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób, mimo zdecydowanej krytyki rewizjonizmu, mogło dojść do jego pełnego zwycięstwa. Końcowe uwagi autora dotyczą praktycznych wniosków i doświadczeń, jakie z klęski niemieckiej socjaldemokracji wyniósł międzynarodowy ruch robotniczy.

STANISŁAW ŻYGA: *Polskie banki ludowe na Górnym Śląsku pod panowaniem niemieckim w latach 1895—1939*. Zakład Wydawnictw CRS, Warszawa 1967, 319 ss.

Całościowe ujęcie ustroju prawnego, struktury, działalności ekonomicznej i społeczno-narodowej polskiej banków ludowych na Śląsku oraz stosunku Niemców do polskiego ruchu spółdzielczego. Terytorialnie praca obejmuje cały Górny Śląsk do 1922 r., zaś w latach 1923—1939 — obszar Śląska Opolskiego. Rozprawa oparta na bogatych materiałach źródłowych.

TADEUSZ KOWALAK: *Niemiecki ośrodek prasowy w Bydgoszczy w okresie międzywojennym*. „Kwartalnik Historyczny” nr 4/1967, ss. 963—994.

Znaczenie i rozwój prasy niemieckiej na terenie Bydgoszczy autor wiąże ściśle z dziejami politycznymi organizacji mniejszości niemieckiej, szczególną uwagę skupiając wokół dwóch z nich: *Deutsche Partei* i *Deutschtumsbund*. Wiele miejsca autor poświęca działalności firmy drukarskiej Dittmannów, stanowiącej podstawy niemieckiego koncernu prasowego, w której publikowano m.in. omówione szczegółowiej w artykule nacjonalistyczne „*Deutsche Nachrichten*” i „*Deutsche Rundschau in Polen*” oraz socjalistyczną „*Volkszeitung*”.

ANDRZEJ SZEFER: *Mniejszość niemiecka w Polsce i w Czechosłowacji w latach 1933—1938*. Katowice, Kraków 1967, Śląski Instytut Naukowy, 241 ss.

Autor opracowania dokonuje porównania sytuacji mniejszości niemieckiej w Polsce i Czechosłowacji w okresie od przewrotu faszystowskiego w Niemczech do aneksji Austrii. Problem ten został omówiony w powiązaniu z sytuacją międzynarodową w Europie w latach 1933—1938. W ramach zasadniczego tematu wyróżniono następujące zagadnienia: dzieje mniejszości niemieckiej w Polsce i w Czechosłowacji, sytuacja Niemców w obu krajach, stosunek niemieckich partii mniejszości-

wych w Polsce i Czechosłowacji do zwycięstwa hitleryzmu w Niemczech, działalności *Jdp* i *Sdp* w kierunku zhitleryzowania mniejszości w latach 1933—1935, koncentracja sił w latach następnych, sytuacja w r. 1938. Praca oparta na materiałach archiwalnych, wydawnictwach źródłowych, prasie i bogatej literaturze przedmiotu zawiera również zestawienie bibliograficzne, indeks osobowy, nazw geograficznych oraz nazw organizacji instytucji a także streszczenia w języku angielskim, rosyjskim i niemieckim.

JERZY SUŁEK: *Bońska koncepcja „ładu pokojowego” w Europie*. „Sprawy Międzynarodowe” nr 1/1968, ss. 72—88.

Traktując lansowaną przez rząd „wielkiej koalicji” koncepcję „ładu pokojowego” (*Friedensordnung*) w Europie jako koncepcję nadrzędną, obejmującą wszystkie zasadnicze składniki polityki ogólnoniemieckiej i wschodniej Bonn, autor omawia kolejno następujące zagadnienia: polityka ogólnoniemiecka NRF w koncepcji „ładu pokojowego” w Europie, polityka wschodnia NRF w tej koncepcji, miejsce Polski w „ładzie pokojowym” Bonn, bezpieczeństwo i rozbrojenie w koncepcji „ładu pokojowego” w Europie oraz rozbieżności i podobieństwa stanowisk *CDU/CSU* i *SPD*.

Rozważania swe autor zamyka konkluzją, że koncepcja *Friedensordnung* nie może doprowadzić do odprężenia między NRF a krajami Europy wschodniej.

STANISŁAW POTOCKI: *Przykłady antypolskiej propagandy prasowej niektórych ziomkostw w świetle rewizjonistycznej polityki NRF*. „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” nr 15, 1967, ss. 5—24.

Omówienie kierunków antypolskiej propagandy uprawianej na łamach „*Unser Danzig*” i „*Der Westpreusse*”, organach dwóch ziomkostw zachodnoniemieckich.

ADOLF HABER: *Doktryna inte-*

gracyjna NRF. Ossolineum, Wrocław—Warszawa—Kraków 1968, 298 ss.

Tom szkiców, dotyczących przede wszystkim problemu zjednoczenia Europy zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem doktryny integracyjnej NRF. Praca ma charakter konfrontacji teorii, poglądów, wypowiedzi i deklaracji. Po wstępnej analizie etymologicznej i semantycznej pojęcia „integracja”, autor wskazuje na ogólną tendencję procesów integracyjnych zachodzących w świecie (przy zasadniczych różnicach natury formalnej i merytorycznej) oraz ich odbicie w literaturze, podkreślając wyraźnie zarysowujący się od lat sześćdziesiątych podział między literaturą angloamerykańską, francuską, włoską, szwedzką a zachodniemiecką, będący odbiciem różnicy poglądów co do celów integracji. Doktryna integracyjna NRF przedstawiona została wszechstronnie; zarówno z punktu widzenia politycznego i ekonomicznego, jak i filozoficznego, teologicznego i historiozoficznego, z uwzględnieniem również kolejnych, chronologicznych etapów realizacji niemieckich projektów europeizacji i oceniona jako luźny zbiór pełen sprzeczności, nie mający sprecyzowanego i jednolitego charakteru.

MICHAŁ CHECIŃSKI: *Rolnictwo i wyżywienie w wojnie współczesnej. Zarys problemów*. MON, Warszawa 1967, 287 ss.

Autor, traktując rolnictwo i wyżywienie jako istotne elementy potencjału wojenno-ekonomicznego i ukazując ich znaczenie zarówno w wojnach prowadzonych w okresach manufakturowym i maszynowym, jak i w dobie broni rakietowej, omawia aktualne przygotowania rolnictwa i wyżywienia do wojny w niektórych krajach kapitalistycznych; m. in. w Niemieckiej Republice Federalnej, podkreślając, że wśród krajów NATO przejawia ona najwięcej inicjatywy i przeznaczają największe środki na cele obrony cywilnej, w tym i na gromadzenie strategicznych rezerw żywności.

WŁADYSŁAW GÓRALSKI: *Kraje Azji a problem niemiecki*. „Sprawy Międzynarodowe” nr 2/1968, ss. 27—43.

Autor wskazuje na ożywione zainteresowanie NRF krajami Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej, zmierzające, poza osiągnięciem efektów gospodarczych, do narzucenia tym krajom zachodniemieckiego punktu widzenia na uregulowanie problemu niemieckiego i uniemożliwienie rozwoju normalnych stosunków między tymi krajami a NRD. Omawia stanowiska poszczególnych państw azjatyckich w sprawie niemieckiej i ich stosunek do NRD i NRF, akceptację w wielu przypadkach istniejącego stanu rzeczy. Odnotowuje fakty istnienia regularnych stosunków handlowych, współpracy naukowo-technicznej i wymiany kulturalnej z NRD — przy równoczesnym braku formalnych stosunków dyplomatycznych oraz omawia wysiłki rządu bońskiego zmierzające do zahamowania narastających tendencji rozszerzania przez kraje Azji kontaktów z NRD.

MICHAŁ KALECKI: *Z ostatniej fazy przemian kapitalizmu*. PWN, Warszawa 1968, 70 ss.

Zbiór sześciu artykułów napisanych i publikowanych przez autora w różnych okresach. Badaczy problematyki niemieckiej zainteresują szczególnie najwcześniejsze chronologicznie: *Nakręcanie koniunktury w Niemczech hitlerowskich* (z 1935 r.) — analizujący ogólny schemat rozwoju koniunktury i skutki ożywienia koniunkturalnego oraz *Polityczne aspekty pełnego zatrudnienia* (z 1934) — wskazujący na niechęć wielkiego kapitału do utrzymania pełnego zatrudnienia za pomocą wydatków państwowych i wyeliminowanie tego sprzeciwu w hitleryzmie, a także późniejszy (z 1964 r.) zatytułowany *Faszizm naszych czasów* — starający się wyjaśnić cechy współczesnego faszyzmu popieranego przez wsteczne ugrupowania wielkiego kapitału.

Zestawili: M. W., W. T., H. D.